

Latvijas Republikas Finanšu ministrijas

analīze

Latvijas intereses Ekonomikas un monetārās savienības pabeigšanā

1. Ievads un pamatojums

Eiropas Savienība (ES) ir pastāvīgi atradusies dažādu izaicinājumu priekšā. Ņemot vērā, ka daudzu jautājumu risināšanai konkurencē ar tādiem ekonomiskajiem milžiem kā Amerikas Savienotās Valstis, Ķīna un politiski nozīmīgiem spēlētājiem kā Krievija, lielākajai daļai Eiropas Savienības valstu ir jāapvieno spēki, lai iegūtu pielīdzināmus vai līdzvērtīgus resursus. Attiecīgi ES integrācijas ģeopolitiskais pamats ir bijis demokrātiskā un pārrunu ceļā radīt sistēmu, kas būtu vienlīdzīga ar šiem spēlētājiem. Un tieši ilgais un demokrātiskais lēmumu pieņemšanas ceļš ES un pati pieeja deleģēt suverenitāti kolektīvam līmenim bieži liek apmaldīties diskutējot par detaļām. Un viedokļu vai pieeju dalīšanās par atsevišķiem priekšlikumiem nedrīkst likt apšaubīt kopējo projektu un tā izdevīgumu, sevišķi mazām valstīm.

2015. un 2016. gadā ir notikušas vairākas tikšanās gan finanšu ministru līmenī Ekonomikas un finanšu jautājumu padomē, gan citās padomēs un ekspertu formātos, kurās diskutēts par Ekonomikas un monetārās savienības (EMS) institucionālās un normatīvās pilnveides jautājumiem un kuri ir iekļauti 2015. gada 22. jūnija ziņojumā “par Eiropas Ekonomiskās un monetārās savienības pabeigšanu” jeb tā saucamajā, Piecu prezidentu ziņojumā. Ziņojums paredz divus posmus EMS padziļināšanai, kur par otrā posma priekšlikumiem ir plānots sākt diskusijas 2017. gada 1. jūlijā. Šie otrā posma priekšlikumi paredz fundamentālākas pārmaiņas EMS uzbūvē, kuras jau var prasīt izmaiņas primārajos ES tiesību aktos.

Piecu prezidentu ziņojuma pirmā posma priekšlikumu kontekstā¹ ir notikusi Eiropas Fiskālās padomes izveide, pieņemts lēmums par Nacionālo produktivitātes padomju veidošanu Eirozonā, veikts darbs pie Banku Savienības pabeigšanas un Kapitāla tirgu savienības izveides, diskutēts par Eirozonas ārējo pārstāvību, tostarp Starptautiskajā Valūtas fondā, strādāts pie Makroekonomiskās nelīdzsvarotības procedūras stiprināšanas un Eiropas semestra (pusgada) procesā ir iekļauti arī sociālie rādītāji.

Kopējā Latvijas pozīcija (Pozīcija Nr. 3. Par Ekonomiskās un monetārās savienības pilnveidi), ar uzsvāru uz pirmā posma jautājumiem, ir izstrādāta un Saeimas Eiropas lietu komisijā izskatīta 2015. gada 16. decembrī. Jautājumiem attīstoties gan Lielbritānijas 2016. gada 23. jūnija referenduma par dalību Eiropas Savienībā kontekstā, gan Slovākijas prezidentūras aktīvo diskusiju par Eirozonas makroekonomiskās stabilizācijas mehānisma izveidi kontekstā², gan arī jau minēto pirmā posma priekšlikumu pieņemšana vai diskusiju izbeigšana ir radījusi nepieciešamību Latvijai vērtēt arī otrā posma jautājumus. Tādēļ radās nepieciešamība jau tagad vērtēt otrā posma jautājumus, starp kuriem ir Eiropas Stabilitātes mehānisma

¹ Un ar to saistītā 2015. gada 21. oktobra Komisijas paziņojuma Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Centrālajai bankai par pasākumiem Ekonomiskās un monetārās savienības izveides pabeigšanai

² Tostarp arī diskusijas starpparlamentārajā konferencē “Par stabilitāti, ekonomisko koordināciju un pārvaldību Eiropas Savienībā”, kas notika Bratislavā, 2016. gada 16.-18. oktobrī.

integrēšanu ES līgumos, eirozonas makroekonomiskās stabilizācijas mehānisma izveidi, konverģences procesa formalizēšanu, veidojot kopīgus standartus darba tirgus, uzņēmējdarbības vides, valsts pārvaldes un nodokļu jomās, un Eirozonas finanšu pārvaldības institūcijas izveidi.

Paralēli diskusijām ES līmenī un starp ministrijām, 2016. gadā Finanšu ministrija arī rīkoja vairākas publiskās diskusijas Latvijā,³ kuru ietvaros tika apzināts sabiedrības un ekspertu un lēmumu pieņēmēju viedoklis par tālāku Latvijas integrācijas gatavību EMS vai Eirozonā. Šajās nacionālajās diskusijās paustais dalībnieku skatījums un vērtējums arī kļuva par iemeslu domai par pilnvērtīgas un diskusijas papildinošas analīzes “Latvijas intereses Ekonomikas un monetārās savienības pabeigšanā” izstrādei, kurā tika izvērtēti Piecu prezidentu ziņojuma otrajā posmā piedāvātie priekšlikumi EMS pabeigšanai un to ekonomiskā un politiskā loģika no Latvijas interešu viedokļa.

2. Latvijas pozīcijas kontinuitāte un nacionālās intereses

Latvijas Republikas konsekventā līdzšinējā pamata pozīcija par Eiropas Savienības attīstību ir bijusi: “Latvijas interesēs ir vienota un stabila ES un Eirozona. Diskusijai par EMS padziļināšanu jānotiek pēc iespējas iekļaujošā veidā, neizslēdzot tās valstis, kuras nav Eirozonā. Vienlaikus, ja notiek virzība uz ciešāku integrāciju atsevišķu ES valstu starpā, tad Latvija vēlas būt ciešākas integrācijas valstu kodolā.” Kā politisko un ekonomisko resursu ziņā mazai valstij, Latvijas nacionālajās interesēs ir nesamazināt savu ietekmi un klātbūtni lēmumu pieņemšanas procesos ES tālākajā virzībā.

EMS tālākās integrācijas tendences ekonomiskās un finanšu krīzes apstākļos kopš 2008. gada ir bijusi saistīta ar jauniem ekonomiskās pārvaldības mehānismiem, kuru izveide ir nodrošinājusi uzticības atgriešanos Eiropas finanšu tirgiem un valstu ekonomiskajai un finanšu ilgtspējai. Tomēr, ņemot vērā monetārās politikas atrašanos Eirozonas valstu kolektīvā lemšanā, un tikai pakāpeniski notikušo ekonomisko un fiskālo politiku koordinācijas mehānismu izveidi, joprojām nerimst diskusijas par nepieciešamību sagatavoties nākamajiem ekonomiskajiem šokiem, gan simetriskajiem (visās Eirozonas valstīs), gan asimetriskajiem (atsevišķās valstīs vai daļā no ES). Ņemot vērā arī Latvijas pašas neseno pieredzi, esam bijuši starp tām valstīm, kuras ir atbalstījušas EMS dziļāku integrāciju, vienlaicīgi pieturoties pie piesardzīgas pozīcijas attiecībā uz vairākiem priekšlikumiem, kas izklāstīti 2012. gada 28. novembra Komisijas paziņojumā “Plāns padziļinātas un patiesas EMS izveidei”⁴.

³ Analīzē ņemti vērā dati, kuri iegūti sekojošās diskusijās: 1) Rīgā, 2016. gada 7. martā publiskā paneldiskusija ar nosaukumu “Kāda Eiropas Savienības ekonomiskā pārvaldība nepieciešama Latvijai?”; 2) Rīgā, 2016. gada 4. aprīlī publiskā paneldiskusija ar nosaukumu “Latvijas politiskā un ekonomiskā konverģence Eiropas Savienībā – ko un cik tas maksā?”; 3) Daugavpilī, 2016. gada 23. maijā publiskā paneldiskusija ar nosaukumu “Latvijas reģionu izvēle pārmaiņām Eirozonā”; 4) Ventspilī, 2016. gada 24. maijā publiskā paneldiskusija ar nosaukumu “Latvijas reģionu izvēle pārmaiņām Eirozonā”; 5) Liepājā, 2016. gada 24. maijā publiskā paneldiskusija ar nosaukumu “Latvijas reģionu izvēle pārmaiņām Eirozonā”; un 6) Rīgā, 2016. gada 26. septembrī publiskā diskusija ar Eiropas Komisijas vice-prezidentu Valdi Dombrovski un Latvijas Republikas finanšu ministri Danu Reiznieci-Ozolu ar nosaukumu “Eirozona kā kodols Eiropas Savienībai: Latvijas iespējas un ierobežojumi”. Rīgā notikušo diskusiju ieraksti ir pieejami šeit: <http://www.fm.gov.lv/lv/galerija/video/>

⁴ Detalizētākai informācijai par Latvijas skatījumu par katru no priekšlikumiem, lūdzu, skatīt Pozīcija Nr. 2. “Par Ekonomiskās un monetārās savienības pilnveides jautājumiem”, apstiprināta Ministru Kabinētā 2013. gada 23. aprīlī.

Otra būtiskākā interese atbilstoši nacionālajām pozīcijām ir, “lai Ekonomiskā un monetārā savienība būtu ekonomiski stabila un tās pilnveide veicinātu sociāli ekonomisko atšķirību izlīdzināšanu (konvergenci) starp Eiropas Savienības dalībvalstīm un reģioniem.” Ņemot vērā šos pamata principus, kā arī Latvijas jau tradicionālo ekonomisko politiku, kas ir balstīta konkurētspējas nezaudēšanā, arī Latvijas pieeja tālākai Ekonomikas un monetārās savienības integrācijai ir bijusi balstīta četros pīlāros:

- 1) produktivitātes rādītājos balstīta darbaspēka atalgojuma politikā;
- 2) Latvijas ekonomikas kapitalizācijā un kapitāla piesaistīšanā no ārvalstīm;
- 3) stabilā, paredzamā un disciplinētā fiskālajā politikā;
- 4) arvien lielākā Latvijas uzņēmēju integrācijā Vienotajā tirgū.

Konverģence ar Eiropas Savienības (un Eirozonas) vidējo līmeni pēc makroekonomiskajiem rādītājiem ir centrālais Latvijas nacionālais ekonomiskais mērķis, kas ne tikai uzlabo faktisko iedzīvotāju situāciju, bet arī ļaus ilgtermiņā uzlabot un paplašināt valsts piedāvāto pakalpojumu klāstu sabiedrībai. Šie principi arī ir kļuvuši par pamatu šajā analizē iekļautajiem vērtējumiem.

3. Latvijas tradicionālās “sarkanās līnijas”

Eiropas Savienības daudzgadu budžets ir bijusi būtiska sastāvdaļa Latvijas ekonomikas veidošanā un kapitalizācijā. Līdzekļi, ko Latvija ir saņēmusi no Eiropas Savienības budžeta kopš iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā līdz 2015. gadam ir 9,09146 miljardu *euro* apmērā. Latvijas iemaksas ES budžetā šajā periodā tikmēr ir mērāmas 2,3533 miljardu *euro* apmērā. Tādējādi, Latvijas neto bilance faktiskajās cenās vienpadsmit gadu laikā ir pozitīva 6,7382 miljardu *euro* apmērā. Šis ES līdzfinansējums ir nodrošinājis līdzekļu pieejamību ekonomikā, infrastruktūras un uzņēmumu modernizāciju, jaunu uzņēmumu un pat industriju attīstību, kas, savukārt, ir ļāvis papildus piesaistīt arī privāto ārvalstu kapitālu.

Attiecīgi, Latvijas interesēs ir bijis ES finansējuma saglabāšana un vienlīdzīgu nosacījumu nodrošināšana izaugsmei un darbībai gan pakalpojumu, gan lauksaimniecības, gan ražošanas sektoros strādājošajiem uzņēmējiem. Mērķtiecīga ES budžeta izlietošana Latvijas reģionu un uzņēmumu specializācijas un kohēzijas nodrošināšanai arī turpmāk ir viena no centrālajām Latvijas “sarkanajām līnijām”. Aktīva un integrēta dalība EMS kļūst ne tikai par politisku priekšnosacījumu šīs līnijas ievērošanai, bet arī ekonomiska nepieciešamība plānojot un veidojot pret ekonomiskajiem šokiem (krīzēm) noturīgu valsts ekonomisko un fiskālo politiku.

Darbaspēka izmaksas un nodokļu politika ir bijusi vēl viena būtiska Latvijas “sarkanā līnija”, kas klasiski ir nodrošinājusi ārvalstu uzņēmumu interesi par Latviju un Latvijas produktu un pakalpojumu konkurētspēju Vienotajā tirgū. Latvijas konkurētspēja ar ārvalstu uzņēmumiem ir balstīta ne tikai pieejamā uzņēmuma nodokļa likmē, bet arī ciešā darbaspēka izmaksu salāgošanā ar produktivitāti valstī. Šī pieeja ir sekmējusi uzņēmējdarbības attīstīšanos Latvijā, kā arī sekmīgu Latvijas kompāniju izvēršanos Eiropas un pasaules tirgos. Rezultātā, piemēram, tiek lēsts, ka šobrīd Latvija eksportē savus pakalpojumus un preces jau uz apmēram 200 pasaules valstīm.

Attiecīgi, Latvijas interesēs tālākajā EMS un tās elementu veidošanā ir saglabāt šo pieeju un lēmumu par nodokļu sistēmu un valsts budžeta izlietojumu atstāt tikai nacionālajā līmenī. Nodokļu politikas likmju harmonizācija, kā arī ekonomiskajai

situācijai un produktivitātei neatbilstošas prasības atalgojuma nodrošināšanā bez kompensējošiem mehānismiem, Latvijai ir neizdevīgas. Harmonizācija nodokļu jautājumos varētu tikt izskatīta no Latvijas puses tikai pēc noteiktas konverģences līmeņa sasniegšanas, piemēram 90% no IKP uz vienu iedzīvotāju no ES vidējā līmeņa. Pēc Eurostat datiem 2015. gadā šis rādītājs Latvijai bija tikai 64% no ES vidējā. Lai arī progress no 46% no ES vidējā līmeņa kopš iestāšanās ES ir būtisks, tomēr tas ir acīmredzami nepietiekams.

Arī *izmaiņām sociālajā jomā*, kuras tostarp paredz Eiropas Sociālo tiesību pilāra priekšlikumi, ir jātiek izlemtām Latvijas nacionālā līmenī, saglabājot esošo, primārajos ES tiesību aktos nostiprināto nacionālo kompetenci. Ir jāseko arī Līguma par ES darbību 153. pantā noteiktajam, ka “Savienība atbalsta un papildina dalībvalstu darbību darba ņēmēju sociālā nodrošinājuma un sociālās aizsardzības jomā, sociālās aizsardzības sistēmu piemērošanā mūsdienīgu prasībām un personu integrēšanā darba tirgū.” Un arī pašā priekšlikumā ir norādīts, ka “Minimālā alga ir jānosaka, izmantojot pārskatāmu un paredzamu mehānismu tādā veidā, kas saglabā piekļuvi nodarbinātībai un motivāciju meklēt darbu. Algu apmēra dinamikai jāatbilst ražības attīstībai, apspriežoties ar sociālajiem partneriem un saskaņā ar valsts praksi.”⁵

Attiecīgi, jebkurām izmaiņām sociālajā jomā, kuras iekļauj būtisku pārdali, ir jātiek veidotām nacionālā līmenī, nevis ES līmenī. Darbaspēka atalgojuma un sociālo pabalstu atšķirības nav uzskatāmas par tiešu Optimālās valūtas zonas sastāvdaļu tik ilgi, kamēr netraucē brīvai darbaspēka kustībai. Attiecīgi EMS stabilitātei un ilgtspējai Eiropas Sociālo tiesību pilāra priekšlikumi neradītu tiešu pozitīvu iespaidu. Bet var radīt negatīvu iespaidu, ja valstīm būtu jāpalielina to budžeta izdevumi neatbilstoši Stabilitātes un izaugsmes pakta un Līguma par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā nosacījumiem. Vienlaicīgi, Latvijas interesēs būtu sistēmas veidošana, kas sekmētu strukturālā bezdarba problēmas mazināšanos valstī.

Visbeidzot *latviešu valodas lomas saglabāšana un Eiropas Savienības kā nacionālu valstu savienības* princips pretstatā Eiropas Savienības federalizācijai ir vēl viens politisks stūrakmens Latvijas pieejā EMS un Eiropas Savienības tālākās integrācijas procesā. Tā nozīmīgums ir ticis uzsvērts ne tikai nacionālajās pozīcijās, politiskajās diskusijās un arī Finanšu ministrijas 2016. gadā vadītajās nacionālajās diskusijās par EMS nākotni.

4. Diskusiju Latvijā rezultāti

Finanšu ministrijas rīkotajās sešās diskusijās, kurās piedalījās gan Swedbank un DNB banku ekonomikas eksperti, Latvijas Ārpolitikas institūta eksperti, Saeimas deputāti, Ārlietu ministrijas pārstāvji, Daugavpils, Liepājas un Ventspils universitāšu mācībspēki un Eiropas Komisijas vice-prezidents, ļāva secināt par vairākām svarīgām tendencēm un konsensu Latvijas sabiedrībā.

Kopumā eksperti un auditorija secināja, ka spēcīga ES ir Latvijas ģeopolitiskajās un ekonomiskajās interesēs un Latvijai ir jāspēj pieņemt lēmumus, kas ir būtiski visām ES valstīm kopumā. Latvijas uzdevums, atbilstoši ekspertu komentāriem, ir darīt

⁵ Pirmais provizorisks Eiropas sociālo tiesību pilāra izklāsts. Pavaddokuments Komisijas paziņojumam Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu Komitejai “Apspriešanās sākšana par Eiropas sociālo tiesību pilāru”, Strasbūra, 08.03.2016., COM(2016) 127 final, ANNEX 1

iespējamo, lai EMS integrācijas process netiktu grauts, vienlaicīgi arī vairāk izmantojot mehānismus un priekšrocības ekonomikas izaugsmei vēl paralēli struktūrfondu finansējumam. Diskusijās Rīgā arī tika secināts, ka turpinot integrācijas ceļu ES un eirozonā, Latvijai pašai vēl jāpārdomā daudzi jautājumi un jāpaveic neizpildītie mājasdarbi. Tika norādīts, ka konverģences process vēl nav pabeigts un tādēļ Latvijai ir jāturpina iesāktā virzība.

Arī reģionos paustais viedoklis saskanēja ar Rīgas diskusiju dalībnieku pausto, ka Latvija nedrīkst attālināties no eirozonas kā no ES kodola. Un Eiropas Komisijas darbībai tiek saskatīta pozitīva pievienotā vērtība ne tikai iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanā, bet arī, piemēram, finanšu pārvaldības un plānošanas kvalitātē Latvijā. Dalībnieki uzsvēra, ka ir būtiski, lai lēmumi tiktu pieņemti atbilstoši cilvēku interesēm un vajadzībām, neskatoties uz to, kurš ir centrālais lēmumu pieņēmējs par budžetu un fiskālo politiku. Vēl vairāk, diskusijās iezīmējās secinājums, ka, sarūkot Latvijas reģionu iedzīvotāju skaitam, vienīgais drošais risinājums ir dziļāka integrācija Eirozonā.

Vienlaicīgi tika arī skaidri norādīts uz nevēlamajām parādībām, tostarp to, ka iedzīvotājiem ir nepieņemamas Eiropas Komisijas priekšlikumi, kuru nepieciešamība nav izprotama un skaidri pamatota ilgtermiņa perspektīvā. Pie “sarkanajām līnijām”, kā minēts, tika uzsvērts, ka ES nav jāregulē identitātes, kultūrvēsturiskais, tradīciju un valodas mantojums, kas ir Latvijas sabiedrībā. Tāpat Latvijai nevar būt pieņemama atteikšanās no fiskālās disciplīnas un labas budžeta pārvaldības principiem. Arī solidaritātes principam ir jātiek ievērotam taisnīgi – Latvijas iedzīvotāji nedrīkst nonākt objektīvi sliktākā situācijā kā to valstu iedzīvotāji, kuriem tiek sniegta palīdzība. No Saeimas dalībniekiem diskusijā arī izskanēja, jau minētais, ka Latvijas politiķi nebūs gatavi atdot nacionālā budžeta veidošanu Eiropas Savienības līmenim, lai arī politiku koordinēšana un kopīgošana ES un Eirozonas līmenī ir jāturpina.

Tāpat diskusijās tika atzīts, ka stabilitātei Eirozonā ir nepieciešama fiskālā kapacitāte jeb “naudas maks”. Šis fiskālās stabilizācijas mehānisms kalpotu asimetrisko šoku mazināšanai, bet ilgtermiņā tam būtu jābūt fiskāli neitrālam. Vienlaicīgi nevar pieļaut sistēmu, kur viena valsts demokrātiski pieņem savus lēmumus, kas no ekonomiskās politikas viedokļa nav pareizi, un to rezultātā nākas maksāt visiem ES nodokļu maksātājiem.

5. Otrā posma priekšlikumu izvērtējums

Ņemot vērā gan diskusijās pausto, gan arī Latvijas līdzšinējās pozīcijas, var izdarīt arī secinājumus un papildus vērtējumu par Piecu prezidentu ziņojuma otrajā posmā paredzētajām izmaiņām, kuras jau atsevišķos formātos ir tikušas padziļināti vai mazāk intensīvi vērtētas.

Pirmais jautājums attiecas uz ***Eirozonas finanšu ministra jeb Eiropas pastāvīga prezidenta*** amata izveidi. Pēc esošajiem primārajiem tiesību aktiem, izmaiņas skartu Lisabonas līguma 14. protokolu, kas atrunā šo neformālo formātu. Šis nav starp izšķirošiem Latvijas jautājumiem un kompromisu iespēja pieļaujama, tomēr ir jāņem vērā, ka patreizējais, uz diviem ar pusi gadiem ievēlētā Eiropas prezidenta princips ir sevi attaisnojis, jo kandidāti tiek izvēlēti no pašu finanšu ministru vidus, balstoties politiķu kvalitatīvajā spējā efektīvi nodrošināt lēmumu pieņemšanas procesu un aizstāvēt Eirozonas valstu valdību intereses. Lai arī tiešs ekonomisks ieguvums vai

zaudējums no šādas sistēmiskas izmaiņas nav saskatāms (izņemot biroja izmaksas), tomēr strukturāls uzlabojums ir saredzams. Proti, pastāvīga Eiropas prezidenta amata izveidošanas gadījumā, līdzīgi kā ar Lisabonas līgumu izveidojot Eiropas prezidenta amatu, amatam tiek piešķirta noteikta institucionālā loma un darbību programmas, dienaskārtību izstrādes tiesības. Vienlaicīgi, ja tiek vēl papildus veidotas arī Eiropas parlamentāra institūcija vai sevišķi – ja notiek kolektīvā līmenī vadītas Eiropas finanšu pārvaldības institūcijas izveide, Eiropas prezidenta amatam ir pievienotā vērtība. Tā iekļautu, piemēram, labāk organizētu koordināciju valstu ekonomiskajām un fiskālajām politikām.

Būtisks priekšlikums, kuru aktīvi ir sekmējusi arī Slovākija savas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē laikā 2016. gada otrajā pusgadā ir Fiskālās savienības veidošana, kur centrālais elements ir *Eiropas makroekonomiskās stabilizācijas funkcija*. Šo priekšlikumu ir atbalstījuši arī Latvija ministru un ES mēroga konferenču, tostarp parlamentāro, līmenī, bet arī nacionālo diskusiju ietvaros. Proti, 2016. gada aprīlī Slovākija izplatīja priekšlikumu ar nosaukumu “Padziļinot EMS caur Kopēju fiskālo mehānismu Eiropai: Mazas, atvērtas ekonomikas perspektīva”, kas ievadīja Prezidentūras veicināto ES līmeņa diskusiju dažādos formātos. Slovākija, atsaucoties jau uz 1970. gados paustajām idejām, kā arī 2012. gada 30. novembra Eiropas Komisijas komunikāciju “Melnraksts dziļai un patiesai Ekonomikas un monetārajai savienībai: Aizsākot Eiropas mēroga debati” uzsver nepieciešamību izvērtēt Eiropas Fiskālās stabilizācijas mehānismu izveides iespējas.

Priekšlikums iekļauj Eiropas “naudas maka” jeb atsevišķa budžeta izveidi, kas ļautu nodrošināties pret asimetriskajiem šokiem Eiropā. Proti, situācijās, kad krīze skartu vienu vai vairākas valstis, tās varētu paņemt finansējumu pieprasījuma veicināšanai, piemēram, bezdarba apdrošināšanas shēmas, “lietaino dienu fonda” vai investīciju fonda veidolā, no iepriekš veiktām iemaksām Eiropas budžetā. Valstis veiktu iemaksas Eiropas budžetā izaugsmes gados, kuras tiktu izlietas jau kritumā esošajās dalībvalstīs un pašās dalībvalstīs ekonomiskās recesijas gados. Tas ļautu līdzsvarot nacionālo ekonomisko šoku izraisītās problēmas savstarpēji atkarīgajās Eiropas ekonomikās. Paralēli Slovākija arī uzsvēra nepieciešamību pēc Eiropas investīciju instrumenta, kas risinātu Eiropas līmeņa simetriskos šokus un kas būtu balstīts jau esošā Eiropas Stratēģisko investīciju fonda (t.s. Junkera plānā) piemērā.

No Latvijas viedokļa raugoties, esam atbalstījuši Eiropas budžeta izveidi, ja tas, kā minēts iepriekš, ir fiskāli neitrāls ilgtermiņā. Latvijas fiskālā politika un budžeta veidošanas principi šobrīd nepieļauj iespēju rast papildus līdzekļus uzkrājumu veikšanai Eiropas fiskālās stabilizācijas mehānisma ietvaros. Tajā pat laikā, ja tiktu mehānisma uzturēšanai izmantoti jau esošie Sociālā budžeta līdzekļi tos daļēji “uzkrājot” Eiropas budžeta līmenī tā vajadzībām, sistēma ir ieviešama. Pretējā gadījumā bez papildus nodokļu ieviešanas Latvijā vai esošo līdzekļu pārdales, kas atstās tiešu ietekmi uz ekonomiku un tās konkurētspēju, Fiskālās stabilizācijas mehānisma izveide visas Eiropas līmenī ir apgrūtināta. Paralēla iespēja būtu arī vienota nodokļa vai papildus nodokļa likmes piemērošana Eiropas valstīs, kas ļautu akumulēt nepieciešamos līdzekļus. Tomēr šā brīža politiskajā noskaņojumā šāds priekšlikums jau ir izpelnījies kritiku. Un, ņemot vērā, ka priekšlikums ir tikai konceptuālā līmenī, precīzus ekonomiskus aprēķinus šī piedāvājuma izmaksai absolūtajos skaitļos aprēķināt šobrīd nav iespējams.

Vēl viens otrā posma priekšlikums ir ***Eiropas Parlamenta un nacionālo parlamentu lomas spēcīgāšana*** EMS ietvaros. Ņemot vērā, ka demokrātiskās leģitimitātes un Eiropiskās identitātes jautājumi nezaudē savu aktualitāti un pat iegūst to papildus svarīgumu gan eiroskepse pieauguma ES dalībvalstīs dēļ, gan Lielbritānijas referenduma par dalību ES iznākuma un tālāko risinājumu kontekstā, jautājums par tradicionālo un esošo vēlēto institūciju klātbūtni ir nozīmīgs. Šobrīd konkrētāki priekšlikumi par Piecu prezidentu ziņojumā aprakstīto nav oficiāli piedāvāti. Piecu prezidentu ziņojumā piedāvātais iekļauj priekšlikumus nodrošināt Eiropas Komisijas sistemātisku nacionālā līmeņa iesaistīšanu valstu specifisko rekomendāciju izstrādē paralēli regulārai Eiropas Komisijas klātbūtni nacionālajiem parlamentiem konkrētās valsts nacionālā budžeta apspriešanā. Otrs priekšlikums jau paredz lielāku Eiropas Parlamenta iesaisti, kur, piemēram, dalībvalstis prezentētu savus valsts specifisko rekomendāciju rezultātus Eiropas Parlamentā.

No Latvijas interešu viedokļa un vispārējiem dalības Eiropas Savienībā principiem raugoties, Saeimas lomas un iesaistes nostiprināšana EMS procesos ir vērtīga. Regulāra sadarbība starp Eiropas Komisiju un dalībvalstīm valstu specifisko rekomendāciju izstrādē, tostarp Eiropas Komisiju un Saeimas Eiropas lietu komisiju un Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisiju būtu ar kvalitatīvo pievienoto vērtību. Šāds sadarbības formāts ļautu apzināt arī citu Eiropas Savienības un Eirozonas dalībvalstu budžeta situācijas un ņemt tās aktīvāk vērā. Papildus izdevumi Latvijas budžetam šī priekšlikuma ieviešanā nav paredzami.

Attiecībā uz priekšlikumu par papildus Eiropas Parlamenta iesaisti – tam nav tādas praktiskās pievienotās vērtības šā brīža EMS ekonomiskajā pārvaldībā. Proti, Eiropas Komisija jau pildītu nacionālā līmeņa un ES līmeņa saskarsmes aspekta funkcijas un EP tās tikai dublētu. Papildus, šā brīža politiskajos apstākļos ir būtiski saglabāt esošo institucionālo balansu Eiropas Savienībā, kā arī papildus nacionālās vizītes var radīt nelielus, bet papildus izdevumus nacionālajiem budžetiem.

Attiecībā uz ***Ekonomiskās savienības pabeigšanu un konverģences procesa formalizēšanu***, kas piedāvāta Piecu prezidentu ziņojumā, ne Latvijas nacionālo diskusiju laikā, ne arī šīs analīzes ietvaros nav saskatāmi riska momenti. Vēl vairāk - no Latvijas viedokļa raugoties, veiksmīgi aizstāvēts indikatoru process ļautu nodrošināt papildus metodoloģiski pamatotus un vispārpieņemtus argumentus nepieciešamībai pēc investīcijām un strukturālu reformu veikšanai Latvijas ekonomikā. Priekšlikums paredz nepieciešamību iekļaut konverģences kritērijus un strukturālo reformu pienākumu primārajos tiesību aktos.

Latvijas konverģences ar ES vidējo līmeni nodrošināšanai un sekmēšanai ir svarīgi, lai, nosakot kopīgus standartus vai atsauču kritērijus, politikas vai pieejas, tiktu ņemti vērā dalībvalstu konkurētspējas aspekti. Ir svarīgi, lai saistošie konverģences noteikumi un kritēriji nebūtu balstīti ideoloģiskos priekšnoteikumos vai specifiskās prasībās, kas neatbilst Latvijas ekonomiskās politikas principiem un apdraudētu konkurētspēju, bez kompensējošiem mehānismiem.

Līdzīgi kā ar konverģences procesa formalizēšanu, kas paredz ES līgumu grozīšanu, arī tādas izmaiņas kā ***Eiropas Stabilitātes mehānisma integrēšana primārajos ES tiesību aktos*** un ES Līgumu pārskatīšana kopumā uzreiz tiešus riskus Latvijai neizraisa. Vienlaicīgi ir jāņem vērā, ka pie nepārliciecināmas politiskās situācijas Eiropas Savienībā un tās dalībvalstīs, ES Līgumu atvēršana var kļūt grūti vadāms un kontrolējams process. Šis konsenss ES dalībvalstu starpā nodrošina to, ka Līgumu pārskatīšana notiktu tikai,

lai tajos iekļautu elementus, par kuriem jau iepriekš ir panāktas vienošanās. Proti, gan Eiropas Stabilitātes mehānisma, gan “Līguma par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību Ekonomiskajā un monetārajā savienībā” noteikumu, gan citu kopš Lisabonas līguma pieņemšanas spēkā stājušos regulējumu iekļaušana primārajos tiesību aktos notiktu vienlaicīgi. Šeit gan jāņem vērā Lielbritānijas iespējamās izstāšanās no Eiropas Savienības faktors. Lielbritānijai uzsākot izstāšanās procesu, radīsies vēl viena nepieciešamība pēc izmaiņām ES Līgumos apmēram ap 2019. gadu, kad sarunas varētu noslēgties. No Latvijas viedokļa attiecīgi jāgatavojas iespējai, ka tiks mēģināts arī iekļaut saistošus konverģences kritērijus.

6. Noslēguma piezīmes un secinājumi

Kopumā var secināt, ka Latvijā gan sabiedrības, gan politikajā, gan valsts aparāta līmenī valda salīdzinoši vienota pieeja un principi, gan Latvijas dalības Eiropas Savienībā nākotnei, gan arī konkrēti par pārmaiņām Ekonomikas un monetārajā savienībā. Ne tikai Eiropas barometra pētījumi regulāri parāda Eiropas Savienības pilsoņu gaidas, ka ES uzrādīs rezultātus savai darbībai un konkrētas uzvaras ES pilsoņu dzīves uzlabošanai. Lūkojoties nacionālo politiku virzienā, arī Latvijas iedzīvotāji sagaida veiksmīgus risinājumus, kas spēs nodrošināt sekmīgu Latvijas un tās iedzīvotāju integrāciju Ekonomikas un monetārajā savienībā.

Bieži ilgstošais ES lēmumu pieņemšanas process un sarežģītā ES institucionālā struktūra sekmē novēršanos un pilsoņu nespēju identificēties ar ES un tās pieņemtajiem lēmumiem. Vēl jo projām iedzīvotāju gaidās no Eiropas Savienības dominē ekonomiskās krīzes seku novēršana un atgriešanās pie dinamiskas izaugsmes. Un, lai šo prasību izpildītu, ir nepieciešama stabila un pret ekonomiskajiem šokiem noturīga ekonomiskā pārvaldība Ekonomikas un monetārajā savienībā.

Jau šobrīd ir skaidri redzams, ka priekšlikumi, kurus atbilstoši Piecu prezidentu ziņojumam ir plānots ieviest līdz 2025. gadam ir izgājuši vērtēšanas procesu dalībvalstīs. Daudzi no agrākajiem priekšlikumiem, kā, piemēram eiroparādzīmes, Eiropas parāda dzēšanas fonds un parādu kopīgošana vispār, kas vēl bija 2012. gada priekšlikumos, vairs nav 2015. gada vai 2016. gada priekšlikumos. Arī Piecu prezidentu ziņojumā iekļautie jautājumi ne visi ir dalībvalstīm pieņemami un saskaras ar spēcīgu kritiku. Attiecīgi, arī šajā analīzē izvērsto priekšlikumu īstenošana un konkrētā redakcija vai pat pieeja ir diskusiju jautājums. Tomēr no Latvijas un tās sabiedrības viedokļa, ir būtiski, lai esam daļa no EMS pilnveides procesa aktīvo dalībvalstu grupas.

Visbeidzot, Latvijas pozicionēšanās Ekonomikas un monetārās sistēmas pārmaiņu jautājumos ir cieši saistīta ar integrācijas pieeju, ka Eiropas Savienība ir nacionālu valstu savienība. Latvijas sabiedrībai, kas iezīmējās arī Finanšu ministrijas rīkotajās diskusijās, ir svarīgi nezaudēt kontroles un līdzdalības sajūtu pār Eiropas Savienības un Eirozonas integrācijas procesu.